

Зміст

Туризм як чинник світової політики та дипломатії (становлення і розвиток наукового напрямку)	9
<i>Анатолій ПАРФІНЕНКО</i>	9
Tourism as a factor in world politics and diplomacy (The Emergence and Development of a Research Field)	17
<i>Anatolii PARFINENKO</i>	17
Розділ 1 Основні етапи розвитку концепції дипломатії як інструменту реалізації зовнішньої політики держави	25
<i>(Сергій ЛИМАН, Анатолій ПАРФІНЕНКО)</i>	
1.1. Формування протодипломатії та ранніх форм міждержавної взаємодії в умовах довестфальського устрою (до 1648 рр.)	28
1.2. Становлення класичної білатеральної дипломатії в умовах Вестфальської системи (1648–1815)	38
1.3. Інституціоналізація багатосторонньої дипломатії та механізмів «Європейського концерту» в умовах Віденської системи (1815–1914)	45
1.4. Трансформація дипломатії у формат «відкритої політики» та розвиток міжнародних інституцій у межах Версальсько-Вашингтонської системи (1919–1939)	49
1.5. Розвиток блокової дипломатії та глобального стримування в умовах біполярної Ялтинсько-Потсдамської системи (1945–1991)	56
1.6. Трансформація дипломатії в умовах постбіполярності та глобалізації	61
1.7. Зростання ролі «м'якої сили» та практик публічної дипломатії	83
Розділ 2 Міжнародно-політичний потенціал туризму як чинника світової політики та дипломатії	102
<i>(Анатолій ПАРФІНЕНКО)</i>	
2.1. Міжнародно-політичний потенціал «м'якої сили» туризму	104
2.2. Міжнародно-політичний потенціал «жорсткої сили» туризму	136
Розділ 3 Функціональні виміри туристичної дипломатії в міжкультурному діалозі та міжнародній взаємодії	152
3.1. Культурний туризм в стратегіях культурної дипломатії держави <i>(Ірина ПАНОВА)</i>	152
3.2. «Темний туризм» та дипломатія спадщини <i>(Михайло СІДОРОВ)</i>	175
3.3. Освітній туризм як канал публічної дипломатії <i>(Олена ШАПОВАЛОВА)</i>	198

3.4. Міжнародний діловий туризм і його роль у розвитку муніципальної дипломатії (<i>Юлія БОГАЙЧИК</i>)	218
3.5. Туристичні мегаподії як чинник світової політики та дипломатії (<i>Іван ПОСОХОВ</i>)	238
3.6. Туризм та гастродипломатія (<i>Олена ЄВТУШЕНКО</i>)	256
3.7. «Зелена» дипломатія в міжнародному туризмі: стратегічні підходи до сталого розвитку (<i>Ганна ГАПОНЕНКО, Анатолій ПАРФІНЕНКО</i>)	274
Розділ 4 Геополітичні виміри туризму та публічної дипломатії	293
4.1. Міжнародний туризм та культурна дипломатія Франції (<i>Сергій ЛИМАН</i>)	293
4.2. Культурна та туристична політика Італії як інструмент «м'якої сили» країни на міжнародній арені (<i>Максим ОНАЦЬКИЙ</i>)	321
4.3. Туризм «корейської хвилі» як складова національного бренду Південної Кореї (<i>Ірина ШАМАРА</i>)	346
4.4. Транскордонний туристичний регіон Україна – Польща як механізм європейської інтеграції (<i>Ганна ГАПОНЕНКО</i>)	367
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	394

Contents

Tourism as a factor in world politics and diplomacy (The Emergence and Development of a Research Field) <i>Anatolii Parfinenko</i>	17
Chapter 1 Main Stages in the Development of the Concept of Diplomacy as an Instrument of the Implementation of State Foreign Policy <i>(Serhii LYMAN, Anatolii PARFINENKO)</i>	25
1.1. Formation of Proto-Diplomacy and Early Forms of Interstate Interaction within the Pre-Westphalian Order (before 1648)	28
1.2. Formation of Classical Bilateral Diplomacy under Westphalian System (1648–1815)	38
1.3. Institutionalization of Multilateral Diplomacy and the Mechanisms of the “Concert of Europe” within the Vienna System (1815–1914)	45
1.4. Transformation of Diplomacy into the Format of “Open Politics” and the Development of International Institutions within the Versailles–Washington System (1919–1939)	49
1.5. Development of Bloc Diplomacy and Global Containment within the Bipolar Yalta–Potsdam System (1945–1991)	56
1.6. Transformation of Diplomacy in the Context of Post-Bipolarity and Globalization	61
1.7. The Growing Role of “Soft Power” and Public Diplomacy Practices	83
Chapter 2 The International-Political Potential of Tourism as a Factor of World Politics and Diplomacy <i>(Anatolii PARFINENKO)</i>	102
2.1. The International-Political Potential of the “Soft Power” of Tourism	104
2.2. The International-Political Potential of the “Hard Power” of Tourism	136
Chapter 3 The Role of Tourism in the Intensification of Intercultural Dialogue and International Interaction	152
3.1. Educational Tourism and Cultural Diplomacy <i>(Iryna PANOVA)</i>	152
3.2. “Dark Tourism” in the Context of the Formation of Historical Memory <i>(Mykhailo SIDOROV)</i>	175
3.3. Educational Tourism as a Channel of Public Diplomacy <i>(Olena SHAPOVALOVA)</i>	198
3.4. International Business Tourism and Its Role in the Development of Municipal Diplomacy <i>(Yuliia BOHAICHYK)</i>	218

3.5. Tourism Mega-Events as a Factor in World Politics and Diplomacy (<i>Ivan POSOKHOV</i>)	238
3.6. Tourism and Gastrodiplomacy (<i>Olena YEVTUSHENKO</i>)	256
3.7. Green Diplomacy in International Tourism: Strategic Approaches to Sustainable Development (<i>Hanna HAPONENKO</i> , <i>Anatolii PARFINENKO</i>)	274
Chapter 4 Geopolitical Dimensions of Tourism and Public Diplomacy	293
4.1. International Tourism and the Cultural Diplomacy of France (<i>Serhii LYMAN</i>)	293
4.2. Cultural and Tourism Policy of Italy as an Instrument of the Country's "Soft Power" in the International Arena (<i>Maksym ONATSKYI</i>)	321
4.3. "Korean Wave" Tourism as a Component of the National Brand of South Korea (<i>Iryna SHAMARA</i>)	346
4.4. The Ukraine – Poland Cross-Border Tourist Region as a Mechanism of European Integration (<i>Hanna Haponenko</i>)	367
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS	394

Туризм як чинник світової політики та дипломатії (становлення і розвиток наукового напрямку)

Анатолій ПАРФІНЕНКО

Сучасна система міжнародних відносин переживає глибоку трансформацію, пов'язану з кризою класичної вестфальської моделі державності, зростанням ролі транснаціональних акторів, глобальної мобільності та символічних ресурсів влади. За таких умов культура, комунікація, пам'ять, репутація та простори мобільності дедалі активніше інтегруються у сферу зовнішньої політики, формуючи нові механізми міжнародного впливу. Туризм, який тривалий час розглядався переважно як економічний сектор або форма дозвілля, нині перетворюється на важливий інструмент публічної дипломатії, репутаційної політики та конструювання зовнішньополітичної ідентичності держав.

Попри ранні теоретичні рефлексії транснаціоналізму та розвиток концепції публічної дипломатії після введення Едмундом Гулліоном цього поняття у 1960-х рр., туризм у міжнародно-політичних дослідженнях тривалий час залишався дещо маргіналізованим. Його переважно редукували до допоміжного каналу міжкультурної комунікації або «народної дипломатії», що не дозволяло в належний спосіб осмислити владні, інституційні та ідентифікаційні виміри туристичної мобільності. Разом з тим вже у 1979 р. Джеймс Розенау у статті «The Tourist and the Terrorist: Two Extremes on a Transnational Continuum» (1979) у метафоричній формі зафіксував якісну зміну структури світової політики, окресливши появу так званого «транснаціонального континууму», символічними полюсами якого стали турист і терорист як фігури нової глобальної мобільності (Rosenau, 1979, p. 220). Сучасна міжнародна політика дедалі виразніше демонструє, що туризм і мобільність є не лише сферою культурного обміну, а складною інфраструктурою міжнародного впливу, простором боротьби за інтерпретацію спадщини, механізмом формування міжнародної легітимності та інструментом символічного виробництва політичних смислів (Hall, 2017).

Як уже зазначалося в попередніх публікаціях автора (Parfinenko, 2023b), повномасштабна російська агресія проти України стала особливо виразним чинником переосмислення ліберального дискурсу свободи туристичних подорожей та місця мобільності в системі міжнародної безпеки. Запропоновані Європейською комісією у межах 21-го пакета санкцій ЄС обмеження на в'їзд для всіх учасників російської агресії незалежно від форми

їхньої участі у війні засвідчують подальшу політизацію туристичної мобільності та її інтеграцію до інструментарію зовнішньополітичного тиску й санкційної дипломатії. Як зауважив з цього приводу міністр закордонних справ А. Сибіга, «кожен росіянин, який підписує контракт, повинен знати, що він також підписує заборону на в'їзд» до Європи (Матяш, 2026). Крім того, група з більш ніж десяти європейських країн додатково закликає Єврокомісію розширити обмеження до повної заборони на туристичні поїздки для всіх громадян Росії. Очевидно, що в цьому контексті туризм дедалі виразніше постає не лише ресурсом «м'якої сили», а й механізмом управління міжнародною взаємозалежністю, за допомогою якого демократичні держави визначають межі доступу до переваг ліберального світового порядку для суб'єктів, що системно порушують його базові норми та принципи.

Повномасштабна війна засвідчила, що культура, історична пам'ять, мобільність і гуманітарний простір перестали бути периферійними сферами міжнародної взаємодії та перетворилися на повноцінний театр геополітичного протиборства. Руйнування об'єктів культурної спадщини, боротьба за міжнародну інтерпретацію історичних подій, конкуренція наративів, інформаційні кампанії та символічне позиціонування держав актуалізували значення того, що Ніколас Дж. Калл визначає як «репутаційну безпеку» – здатність держави формувати, підтримувати й захищати власну міжнародну легітимність, довіру та моральний авторитет як компонент національної безпеки (Cull, 2024). У цьому контексті туризм дедалі більше є не лише формою мобільності чи дозвілля, а каналом трансляції політично навантажених смислів, інструментом зовнішньополітичного позиціонування та ресурс міжнародної суб'єктності.

Туристичні маршрути, музеї, меморіальні простори, культурні події, гастрономічні практики, міжнародні виставки, освітні обміни та мегаподії сьогодні стають складовими публічної дипломатії та туристичної політики держав. Саме через них формуються образи країн, конструюються символічні межі солідарності, відтворюються моделі історичної пам'яті та здійснюється вплив на глобальну громадську думку. «М'яка сила» туризму полягає в його здатності поєднувати мобільність, емоційний досвід та символічне виробництво, перетворюючи подорожі на інструмент довготривалого міжнародно-політичного впливу, що функціонує поза межами класичної дипломатії, але безпосередньо впливає на репутацію, переговорні позиції та міжнародну суб'єктність держав.

Колективна монографія «Туризм та публічна дипломатія», підготовлена науковцями кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, є спробою комплексного осмислення міжнародно-політичного потенціалу туризму в умовах сучасних трансформацій світової політики. Видання формує міждисциплінарну дослідницьку платформу на перетині міжнародних відносин,

дипломатії, культурної й туристичної політики та безпекових студій, розглядаючи туризм не лише як економічну галузь, а як самостійний чинник міжнародної взаємодії та політичної комунікації.

Структура монографії відбиває прагнення авторського колективу поєднати теоретичний, концептуальний та прикладний рівні аналізу. У першому розділі, підготовленому Сергієм Лиманом та Анатолієм Парфіненком, висвітлюється еволюція дипломатії від ранніх форм міждержавної взаємодії до сучасних практик публічної дипломатії в умовах глобалізації та постбіполярного світу. Особливу увагу приділено трансформації дипломатії під впливом мобільності, інформаційних технологій та зростання ролі «м'якої сили».

Другий розділ, автором якого є Анатолій Парфіненко, присвячено дослідженню міжнародно-політичного потенціалу туризму як ресурсу міжнародної мобільності, комунікації та інфраструктури, що впливає на світову політику з допомогою механізмів як «м'якої», так і «жорсткої» сили. Парфіненко А. концептуалізує туризм як транснаціональний актор міжнародних відносин, що здатний формувати зовнішньополітичну ідентичність держав, сприяти реалізації культурної та публічної дипломатії, національного брендингу й миробудівництва, а також бути інструментом геоекономічного впливу, санкційної політики та управління міжнародною взаємозалежністю. Особливу увагу приділено міжнародно-політичним ефектам туризму, зокрема його ролі в забезпеченні міжнародної легітимності, посиленні зовнішньополітичної суб'єктності, зміцненні репутаційної та стратегічної безпеки держав і розвитку економічної дипломатії.

У третьому розділі досліджуються різні напрями взаємодії туризму, публічної дипломатії та міжнародної комунікації. Ірина Панова аналізує роль культурного туризму у реалізації стратегій культурної дипломатії держави. Михайло Сідоров висвітлює феномен темного туризму в контексті дипломатії спадщини, політики пам'яті та міжнародних практик меморіалізації.

Особливе місце в розділі посідають дослідження, підготовлені авторами, які поєднують академічну діяльність із безпосередньою участю в реалізації міжнародних проєктів і дипломатичних практик. Так, Олена Шаповалова, директорка Українського державного центру міжнародної освіти Міністерства освіти і науки України та визнана експертка у сфері інтернаціоналізації вищої освіти, аналізує освітній туризм як канал публічної дипломатії, міжнародної комунікації та гуманітарного впливу. Актуальність її дослідження посилюється багаторічним практичним досвідом розвитку міжнародного співробітництва у сфері освіти, популяризації української освіти за кордоном та роботи з іноземними студентами як важливим інструментом гуманітарної дипломатії України.

Юлія Богайчик розкриває роль міжнародного ділового туризму у розвитку муніципальної дипломатії та міжміського співробітництва. Відповідно, це дослідження доповнюється значним практичним досвідом авторки

у сфері міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування. Тривалий час вона обіймала посаду заступника директора Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради та безпосередньо брала участь у реалізації міжнародних проєктів, програм партнерства, заходів муніципальної дипломатії та туристичної промоції міста Харкова. Нині авторка працює менеджеркою проєктів місцевого економічного розвитку в компанії PPV Knowledge Networks (Агенція економічного розвитку PPV), що дозволяє поєднати теоретичний аналіз із узагальненням сучасних практик міжнародної діяльності територіальних громад та міст.

Іван Посохов розглядає туристичні мегаподії як важливий чинник світової політики та дипломатії. Олена Євтушенко досліджує гастродипломатію як інструмент культурного позиціонування держав і зміцнення їхнього міжнародного іміджу. Ганна Гапоненко та Анатолій Парфіненко висвітлюють взаємозв'язок міжнародного туризму, «зеленої» дипломатії та стратегій сталого розвитку в умовах глобальних екологічних викликів.

Четвертий розділ присвячено геополітичним вимірам туризму та публічної дипломатії на прикладі окремих держав і транскордонних регіонів. Сергій Лиман досліджує взаємозв'язок міжнародного туризму та культурної дипломатії Франції. Максим Онацький аналізує культурну й туристичну політику Італії як важливий інструмент реалізації її «м'якої сили» на міжнародній арені. Ірина Шамара розглядає феномен «корейської хвилі» (Hallyu) як складову національного бренду та туристичної привабливості Південної Кореї. Ганна Гапоненко досліджує транскордонний туристичний регіон Україна – Польща як механізм європейської інтеграції, розвитку міжрегіонального співробітництва та поглиблення гуманітарних зв'язків між сусідніми державами.

Особливого значення набуває й інституційний контекст підготовки монографії. Представлений у виданні науковий підхід є результатом тривалого розвитку дослідницької школи, що сформувалася на кафедрі, яка з 2003 р. функціонує в структурі факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу, а з 2024 р. – Каразінського інституту міжнародних відносин та туристичного бізнесу як кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу. Очевидно, що такий підхід відображає усвідомлення зростання ролі туризму, мобільності та гуманітарних комунікацій у процесах міжнародної та європейської інтеграції України, розвитку економічної та суспільно-політичної зв'язності з державами Європейського Союзу, а також у формуванні сучасної зовнішньополітичної ідентичності держави.

Колектив кафедри під керівництвом А. Парфіненка послідовно розвиває міждисциплінарний напрям досліджень, у межах якого туризм розглядається не тільки як сектор економіки, а й як складова світової політики, дипломатії, міжнародної комунікації та гуманітарної безпеки. Теоретичні основи цього підходу були сформовані в одноосібних виданнях та редактованих пра-

цях А. Парфіненко, серед яких: «Національна держава і міжнародний туризм у вимірах глобалізації» (2009a), «Туристичне країнознавство» (2009b, 2015), «Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку» (2010), «Туристичний імідж регіону» (2011), «Особливості формування та реалізації туристичної політики держави» (2013) та ін. Уже в ранніх дослідженнях А. Парфіненко обґрунтовує концептуальний зв'язок між туризмом, іміджевою політикою та міжнародною конкурентоспроможністю держави, розглядаючи тріаду «образ – імідж – бренд» як стратегічний механізм капіталізації символічних ресурсів території. У межах цього підходу послідовно розвивається теза про те, що в умовах глобальної конкуренції сучасна держава дедалі більше функціонує як «символічна корпорація», яка цілеспрямовано управляє власною репутацією, культурною привабливістю та міжнародною легітимністю (2009a). Відтак формування позитивного туристичного іміджу набуває значення важливого інструменту публічної дипломатії та національного брендингу, що сприяє зміцненню міжнародних позицій держави, посиленню її суб'єктності та впливу в глобальному інформаційно-комунікаційному просторі.

У подальших дослідженнях А. Парфіненко концептуалізує туризм як інструмент публічної дипломатії (2016), репутаційної політики (2026) та структурний елемент ліберального світового порядку (2023b, 2025b), акцентуючи увагу на його міжнародно-політичній акторності (2025a, 2026) та здатності бути інструментом геополітичного впливу (2020, 2021 та ін.).

У сукупності ці праці формують оригінальний український напрям дослідження туризму як політичної практики, у межах якого туризм постає інфраструктурою міжнародної мобільності та впливу, полем боротьби за репутацію та ідентичність і механізмом конструювання зовнішньополітичної суб'єктності держави. Ці та інші ідеї знаходять розвиток у пропонованій монографії, де туризм, як показано у другому розділі даного видання, постає не просто як реципієнт миру, а й «інструмент його відтворення, практикою, через яку ліберальні ідеї втілюються у регулярних соціальних обмінах, економічних стимулах та політичних нормах свободи пересування як імперативної складової глобалізації».

Важливим етапом розвитку цього наукового напрямку стала Всеукраїнська науково-практична конференція «Туризм та публічна дипломатія», проведена у квітні 2026 р. в Каразінському університеті з нагоди Міжнародного дня багатосторонності та дипломатії в ім'я миру. Під час конференції було обговорено широкий спектр проблем, пов'язаних із трансформацією світового порядку, роллю багатосторонньої дипломатії, міжнародно-політичним потенціалом туризму, публічною та культурною дипломатією, миробудівництвом, європейською інтеграцією та повоєнним відновленням України. Основні концептуальні ідеї та результати цих наукових дискусій знайшли відображення в матеріалах конференції та отримали подальший розвиток у розділах цієї монографії.

Дослідження здійснювалися також у межах науково-дослідної роботи кафедри «Туризм в стратегіях управління конфліктами та миробудівництві на постконфліктних територіях» (державний реєстраційний номер 0125U000599, керівник проєкту – А. Ю. Парфіненко), що забезпечило їхню концептуальну цілісність і спрямованість на осмислення ролі туризму в сучасних міжнародно-політичних процесах, практиках миробудівництва та механізмах постконфліктного відновлення.

Водночас розвиток цього наукового напрямку органічно поєднується з більш широким баченням глобальних суспільно-політичних та економічних процесів, пов'язаних зі зростанням ролі транснаціональних акторів, кризою традиційних моделей міжнародної взаємодії та актуалізацією дипломатії як механізму запобігання конфліктам і побудови безпечного та справедливого миру. Саме тому важливим продовженням інтелектуальної та освітньої стратегії кафедри стало відкриття у 2025 р. інноваційних для України освітніх програм «Світова політика та дипломатія» (бакалаврський рівень) і «Дипломатія та врегулювання конфліктів» (магістерський рівень), у межах яких особливий акцент робиться на проблематиці миробудівництва, публічної дипломатії, міжнародної безпеки, гуманітарної взаємодії та розвитку механізмів превенції конфліктів. В умовах повномасштабної війни проти України ця освітня та наукова діяльність набуває не лише академічного, а й суспільно важливого значення, сприяючи формуванню нового покоління фахівців, здатних працювати з викликами глобальної нестабільності, міжнародної солідарності та післявоєнного миробудівництва.

Авторський колектив сподівається, що пропонована монографія сприятиме подальшому розвитку міжнародно-політичних досліджень туризму, розширенню теоретичних підходів до вивчення публічної дипломатії та осмисленню ролі мобільності, культури й репутації в сучасній світовій політиці. Видання адресовано науковцям, викладачам, студентам, дипломатам, фахівцям у сфері міжнародних відносин і туризму, а також усім, хто цікавиться проблемами глобальної комунікації, міжнародної взаємодії та зовнішньополітичної ідентичності держав.

Відповідно до Політики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна щодо використання штучного інтелекту, інформуємо, що під час написання розділів монографії автори використовували мовні моделі OpenAI, Google, Antropic.

Вони застосовувалися для:

- пошуку, систематизації інформації за темою дослідження та реферування наукових публікацій за темою дослідження в межах предметної області;
- аналізу великих масивів даних, виявлення неочевидних закономірностей, кореляцій та формування первинних гіпотез;